

ské žadatele o azyl v zemích jako Velká Británie na konci 90. let (A. Szép, R. Weinero-rová).

M. Svašek v textu „Vlastnictví, moc a emoce. Sociální dynamika v české vesnici“ pohlíží na měnící se vlastnické vztahy v západních Čechách. Její článek dobře ilustruje tzv. „politiku emocí“ a dokládá, že mocenské aspekty je třeba sledovat ve střetu odlišných narativních konstrukcí: v tomto případě narativů vlastnictví produkovaných a sdílených německými poválečnými vysídlení, nizozemským podnikatelem a místním starostou. Každý z těchto narativů vlastnictví a emocionálních vztahů byl založen na odlišných morálních a politických požadavcích a nejenže dosvědčoval rozdílné způsoby vztahování k materiálním předmětům vlastnictví, ale zároveň produkoval různé modely kolektivní identifikace pro každou ze zmíněných skupin či subjektů. Příspěvek M. Caldwell „Rasa a sociální vztahy: překračování hranic v potravinové pomoci v Moskvě“ sleduje konstrukci „rasy“ a pestrost sociálních vztahů (důvěra i nedůvěra, sociální směna, přátelství) komplexně propletených a překrývajících se s ekonomickými vztahy na příkladu interakcí mezi africkými pracovníky a povětšinou ruskými strážníky jídelny pro chudé v Moskvě.

Jedním z problematických aspektů knihy je teoretická nevyváženost jednotlivých kapitol. Navzdory ohlašované snaze o konceptualizaci sociálních sítí nikoliv jako statických vzorců chování, ale jako dynamických institucí proměňujících se v závislosti na čase a prostoru (Torsello, Papp) sklouzávají někteří autoři k prvnímu pojetí. Častým jevem je i neproblematizující užívání některých teoretických konceptů, které byly v sociálních vědách vystaveny kritickému přehodnocení (asimilace, integrace, etnicita). Mnohé příspěvky rovněž postrádají souvislejší propojení sociolinguistických analýz mikrokontextů (situační strategie výběru jazyka či etnických identifikací) s širšími politicko-ekonomickými

procesy. Sborníku lze dále vytknout, že se v něm čtenář bohužel nedozví mnoho o názorech samotných aktérů. Jejich opomíjení je překvapivé především u antropologických příspěvků vzhledem k tomu, že právě zkušenosti lokálních aktérů představují klíč k většině z nich (výjimky tvoří texty D. Torsella, M. Svašek a M. Caldwell). I přes tyto výhrady se však ke čtenáři dostává kniha přínášející řadu zajímavých poznatků a pohledů na témata, která až donedávna stála v pozadí akademického zájmu. Jasně ukazuje, že povaha a význam sociálních vztahů a sítí jsou neustále vyjednávány samotnými aktéry ve vztahu k širším procesům a mocenským strukturám.

Recenzovaná kniha je dostupná na webové adrese vydavatele www.foruminst.sk.

Jan Grill

Chris Hann, Mihály Sárkány, Peter Skalník (eds.): *Studying Peoples in the People's Democracies. Socialist Era Anthropology in East-Central Europe*
Münster, LIT Verlag 2005, x + 376 s.

Úvodem pár slov o šíři záběru a autorech příspěvků do sborníku, který vyšel jako osmý svazek ediční řady *Halle Studies in the Anthropology of Eurasia*. Kniha se skládá z krátké předmluvy a 20 kapitol od 21 autorů: osm příspěvků pochází od autorů z Německa, po čtyřech od maďarských a českých autorů, tři texty jsou polské a dva slovenské. Takzvanými „lidovými demokraciemi“ ve střední a východní Evropě, na které se sborník zaměřuje, jsou NDR a ČSSR (po šesti příspěvcích), MLR a PLR (po třech).

Podnětem pro vznik tohoto sborníku byl workshop uspořádaný v Halle v roce 2003. Autoři příspěvků se snaží zachytit postoje kulturních antropologů čtyř sledovaných zemí během několika desetiletí, kdy marxisticko-leninská ideologie měla status oficiální doktríny a výzkum sovět-

ských vědců sloužil jako vzor hodný následování. V tomto smutném období byl ve zmiňovaných zemích profesní vzestup mnoha (ne všech) jednotlivců odměnou za ideologickou věrnost (předstíranou nebo skutečnou), a nikoli za kvalitu výzkumu a jeho prezentace. (Pokud se o recenzentovi má za to, že „antropologii socialistické éry“ ve střední a východní Evropě odsuzuje méně důrazně, než by si přáli někteří jeho evropské kolegové, je tomu tak jednoduše proto, že se během pobytu ve Spojených státech v době československého „Vítězného února“ rozhodl tam zůstat, a nemusel proto čelit neustálému politickému nátlaku, jemuž byli vystaveni obyvatelé těchto zemí.)

Nejprve krátká terminologická poznámka podnětá kapitolou Petra Skalníka „Československo: od národopisu k etnografii a zpátky“ (s. 55–86) a souvisejícími tvrzeními jiných autorů. Jak se zdá, v dřívější době i docela nedávno se řady českých i jiných antropologů ve střední a východní Evropě zmocnila posedlost snahou definovat a redefinovat obecné pojmy týkající se zkoumání kultury. Podle recenzentova názoru se toto úsilí mělo věnovat spíše obsahovým otázkám. Hlavní české akademické slovníky definují *národopis* jako vědu o životním způsobu a kultuře národa (nebo lidu ve smyslu nejširších sociálních vrstev, v nichž se z generace na generaci uchovávají jeho zvyky, umění, řemesla a tradice) a termín *etnografie* považují za jeho synonymum. Patří sem tedy zkoumání české vesnice, amerického indiánského kmene nebo průmyslové oblasti, pokud se popis a analýza provádějí holisticky. Kultura určité populace (vesnice, kmene, průmyslové oblasti nebo čehokoli jiného) samozřejmě může být zkoumána z různých teoretických perspektiv – například etnovědecké (*ethnoscience*), funkcionalistické, strukturalistické, marxistické nebo některé z řady dalších. Lze jen doufat (abych parafrázoval Rogera Keesinga), že antropologové užijí záběr svého zkoumání tak, aby zahr-

novalo méně, ale odhalovalo více. Naproti tomu termín *etnologie* označuje srovnávací a analytické zkoumání kultur, tj. jde o přístup, který staví na etnografiích jednotlivých společností (skupin atd.).

Pokud antropologové nezkoumají velmi úzce vymezené stránky kultury (například materiální kulturu určitého společenství nebo malé oblasti), nepochybně je pro ně užitečná zkušenost z terénního výzkumu získaná v kulturně odlišných společnostech. Platí za samozřejmost (alespoň mezi americkými antropology), že kulturu vlastní společnosti dokážeme ocenit a pochopit mnohem lépe, můžeme-li ji srovnat a postavit do protikladu ke kultuře společnosti jiné. Z tohoto i jiných důvodů je v USA rozsáhlý terénní výzkum v cizí společnosti nutnou součástí doktorského studia kulturní a lingvistické antropologie. Vzniká proto otázka, kolik zkušeností s terénním výzkumem v cizích společnostech měli v éře lidových demokracií antropologové ze střední a východní Evropy? Přináší-li příslušné kapitoly čtvrté části sborníku nazvané „Širší horizonty“ (s. 285–361) srovnatelné údaje, zdá se, že největší šťesť měli antropologové v Polsku. Od roku 1958 uskutečnili terénní expedice do řady cizích lokalit – včetně Bulharska, Makedonie, Mexika, Guatemala, Peru, Venezuely, Indie, Mongolska a Súdánu. I když žádosti o povolení těchto výzkumů a o nezbytné finanční prostředky musely být formulovány s určitou dávkou ideologické elegance, polské úřady se zjevně o výběr zkoumaných témat zajímaly velmi málo.

Zkušenosti ze zahraničního terénního výzkumu mohli sbírat také maďarští antropologové: po roce 1956 prováděli výzkumy na Sibiři, ve Vietnamu, Súdánu, Francouzské Guyaně, Brazílii a Venezuele.

Možnosti terénního výzkumu v zahraničí byly v případě českých a slovenských antropologů velmi omezené. Dokáží si vybavit pouze jednoho českého antropologa, kterému se podařilo realizovat terénní výzkum za hranicemi – v Súdánu na začát-

ku 60. let –, ale může jich být o něco málo více. Josef Kandert z Náprstkova muzea vydal v roce 1984 informativní knihu *Afrika* (Praha: Mladá fronta), avšak recenzent neobjevil žádnou zmínku o terénním výzkumu, z něhož by čerpala. Články zabývající se cizími kulturami vycházely ze západních publikací, jenže získat časopisy a knihy ze Západu bylo nesmírně obtížné, protože přidělování cizí měny na takové účely mělo velmi nízkou prioritu.

Čtenáři recenzovaného sborníku si nejspíše také položí jinou otázku, a to v jaké míře se antropologové čtyř sledovaných zemí sklonili pod nátlakem a příkazy držitelů moci. I když co do záběru a kritičnosti se postřehy různých přispěvatelů nedaří považovat za zcela srovnatelné, recenzentovi se zdá, že čeští antropologové byli podřízeni nejtuzší kontrole a současně se moci podřizovali nejochotněji.

Na začátku 50. let měla mnohá programová prohlášení s antropologií pramálo společného. Stačí si přečíst kupříkladu servilní výroky Otakara Nahodila a Jaroslava Kramářka v knize J. V. *Stalin a národopisná věda* (Praha: Československo-sovětský institut 1952): „Jakmile splníme ... zvládnutí marxismu-leninismu a osvojení si výsledků sovětské ethnografické vědy, můžeme přistoupit ... k *přehodnocení dějin českého a slovenského národopisu*“ (s. 88; kurziva v originálu). A protože podle těchto autorů bylo nebezpečí kontaminace texty západních antropologů (rozumí se amerických, třebaže ti byli z velké části politicky poměrně liberální) značné, vyzývají na příští stránce své kolegy a studenty k „boji“ (v oněch dobách velmi oblíbené slovo): „Je třeba *vypovědět nesmiřitelný boj veškerým projevům buržoasního nacionalismu a nekompromisně odhalovat jakékoli projevy nám cizí kosmopolitické ideologie, která je položena jako základní kámen současné západní buržoasní ethnografie a bezprostředně slouží zájmům podněcovatelů nové světové války*“ (s. 89; kurziva v originálu).

Situace se v několika následujících desetiletích příliš nezlepšila. V roce 1972 se ředitelem Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV stal Antonín Robek, spíše historik než národopisec nebo folklorista, který ústav řídil až do roku 1990. Robek byl jmenován také šéfredaktorem ústavem vydávaného časopisu *Český lid*, jehož každé číslo „vyzdobil“ kvazipolitickým úvodníkem. V mnoha ohledech se mu podařilo dokonce překonat jemu odpovídající funkcionáře v dalších třech zemích regionu, ba i v samotném Sovětském svazu. Recenzentovi kupříkladu zakázal užívat knihovnu ústavu, když u toho nebyl on sám osobně přítomen (a to se nestávalo vzhledem k jeho početným stranickým funkcím často).

Závěrem si dovoluji říci následující: na jedné straně se lze domnívat, že údělu, který antropologii postihl během čtyř desetiletí politického „socialismu“, se nebylo možné vyhnout a že připomínání tohoto temného období může pouze uvádět do rozpaků. Na straně druhé však stojí za zmínku, že antropologové ve sledovaných zemích nepřijali šikanování komunistické ortodoxie se stejnou rezignovaností. Od druhé poloviny 50. let postupně docházelo v Maďarsku a Polsku k určité politické liberalizaci, a tamní vědci si mohli dovolit více (samozřejmě v rámci daných mezí) než jejich kolegové žijící v tísnivějších politických poměrech v ČSSR a NDR.

Poučení pro mladé antropology ze střední a východní Evropy, kteří budou se zájmem pročítat tuto knihu, je zcela zřejmé (i když jim bude zatěžko uvěřit, v jakých podmínkách jejich starší kolegové museli pracovat): všechny oficiální „politicky korektní“ přístupy k bádání v jejich oboru, ať už přicházejí odkudkoli, je nutné stále odmítat, aby antropologie, stejně jako jakákoli jiná vědecká aktivita, zůstala svobodná a mohla napravovat své vlastní omyly.

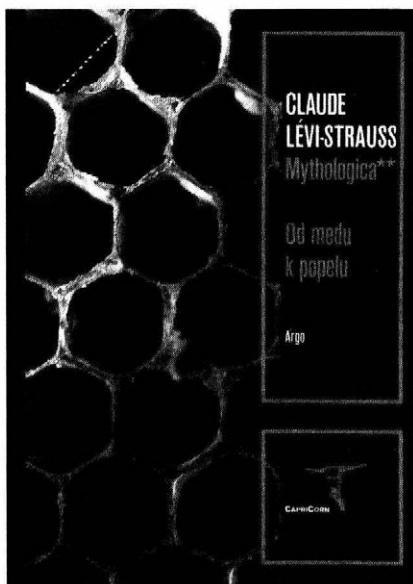
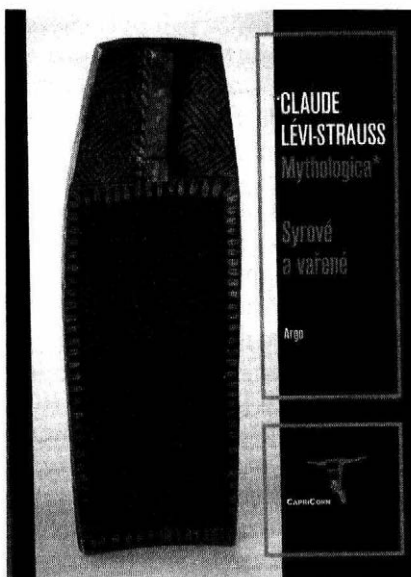
Zdeněk Salzmann
(Z angličtiny přeložil -mrs-.)

Claude Lévi-Strauss

Mythologica I – Syrové a vařené

Přeložil Jindřich Vacek, 379 Kč

První část čtyřdílné práce předního francouzského kulturního antropologa. Vycházejí z analýzy jednoho mýtu, která postupně zahrnuje většinu mýtů tropické Jižní Ameriky, autor dochází ke zjištění, že dokonce ani tam, kde lidskou fantazii považujeme za zcela spontánní, neexistuje náhodné spojování představ. C. Lévi-Strauss se však neomezuje na zkoumání abstraktních mechanismů, ale naopak vychází z bezprostřední skutečnosti každodenního života. Titul knihy se inspiroval kuchyní jihoamerických kmenů, mezi nimiž autor pobýval, její stavba zase kompozicí hudebního díla: text připomíná velkolepé oratorium, jehož jednotlivé části postupně přejímají a obměňují výchozí téma.

Claude Lévi-Strauss

Mythologica II – Od medu k popelu

Přeložila Helena Beguvinová, 398 Kč

Druhá část čtyřdílné práce význačného francouzského kulturního antropologa se zaměřuje na dvě látky, které nejsou potravinou v pravém smyslu slova, ale úzce s jídlem souvisejí: med a tabák. Zkoumá v mýtech jejich protiklad: protiklad vlhkosti a sucha, protiklad látky, která vyjadřuje veškerou lákavost a přívětivost přírody, a jiné, která v podobě kouře stoupá ke světu nadpřirozených bytostí a v životě jihoamerických indiánů nabývá na významu zejména v obdobích sucha a hladu.

Vydává nakladatelství ARGO spol. s r. o.

Miličova 13, 130 00 Praha 3

tel.: +420 222 78 16 01, fax: +420 222 78 01 84

e-mail: argo@argo.cz, web: <http://www.argo.cz>